

УДК 37.013.83:316.477(-046.23):378(-057.4)

А.М. Самко

**АНДРАГОГІЧНІ ЗАСАДИ КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ НАУКОВЦЯ
(НА ПРИКЛАДІ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ АКАДЕМІКА
СЕМЕНА ГОНЧАРЕНКА)**

У публікації визначено андрагогічні засади кар'єрного зростання науковця та здійснено аналіз проблеми професійної кар'єри педагога. Висвітлено наукові підходи щодо сутності понять «кар'єра», «професійна кар'єра». Акцентовано увагу на міждисциплінарності проблеми кар'єрного зростання педагога. Розглянуто кар'єрне зростання науковця на прикладі життєвого шляху академіка Семена Гончаренка.

Ключові слова: академік Семен Гончаренко, кар'єра, професійна кар'єра.

**ANDRAGOGICAL BASIS CAREER SCIENTISTS (FOR EXAMPLE
LIFE PATH ACADEMICIAN SEMEN GONCHARENKO)**

Summary. The publication describes androgogical basis career scientist and analyzed the issues of teacher professional career. Deals with the nature of scientific approaches to the concepts of «career», «professional career». Accented attention to the problems of interdisciplinarity career teacher. Considered career scientist at the example of the life course of Academician Semen Goncharenko.

Keywords: Academician Semen Goncharenko, career, professional career.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку суспільства, якому притаманні невизначеність, суперечливість, нестабільність та варіативність соціального буття, актуалізують проблеми конкурентоспроможності й успішність розвитку особистості, одним із показників якої стає успіх у професійній діяльності та кар'єрі.

Аналіз останніх наукових праць свідчить про підвищення інтересу до вивчення проблем професійної кар'єри серед як серед вітчизняних, так і зарубіжних вчених (О. Бондарчук, Л. Карамушка, М. Лукашевич, О. Щотка та ін.; О. Бажин, Л. Кудринська, В. Поляков, М. Сафонова, С. Сотнікова, А. Шевелєва; Дж. Гордон, Л. Джуелл, Р. Елліс, Д. Холл, Е. Шейн та ін.).

У працях, які стосуються психологічних аспектів професійної діяльності, професійного та особистісного становлення (О. Іванова, Н. Ісаєва, Є. Могільовкін, О. Молл, М. Пряжніков, В. Слободчиков, В. Толочечко та ін.), підкреслюється, що в професійному становленні провідне значення має активність особистості, її відповідальність за свій особистісний і професійний розвиток, який виступає основою суб'єктивного задоволення життям.

На наш погляд, кожен педагог будує свою кар'єру, виходячи з особистісних особливостей, ціннісних установок, умінь. Прагнення до самовдосконалення, самоосвіта є важливими чинниками професійного зростання педагога, що забезпечують розширення його творчих можливостей, пізнавальних інтересів та формування творчої індивідуальності. Тому метою даного дослідження є визначення андрагогічних засад та аналіз кар'єрного зростання науковця на прикладі життєвого шляху академіка С. Гончаренка.

Виклад основного матеріалу. У сучасній науці зміст поняття «засади» полягає у визначенні загальних підходів, чинників і принципів, які є базовими для дослідження певної проблеми. Стосовно кар'єрного зростання науковця, базовими андрагогічними засадами вважаємо дотримання принципів освіти дорослих, готовність до самоосвіти та постійного самовдосконалення, бажання до професійної самореалізації, наявність професійної мотивації, спрямованої на усвідомлення фахівцем перспективи внутрішнього й зовнішнього розвитку та кар'єрного зростання.

У вітчизняній психолого-педагогічній науці, соціальній та управлінській психології кар'єрне зростання розглядається у контексті таких понять як «кар'єра», «професійна кар'єра». Наголосимо, що слово «кар'єра» у багатьох мовах, зокрема, італійській, англійській, німецькій відображає широкий зміст цього поняття, який означає біг, життєвий шлях. У словниках та енциклопедіях «кар'єра» тлумачиться як: рух, шлях до зовнішніх успіхів, слави, пошани у певній сфері діяльності; у будь-якому суспільному терені; професія, рід занять; успішне просування щаблями професійної, соціальної, посадової або іншої ієрархії; послідовність професійних ролей, статусів і видів діяльності в житті

людини [1, с. 16]. В інформаційно-довідковій літературі серед трьох основних значень на перше місце також виводиться розуміння кар'єри як «просування у певній сфері діяльності».

Проаналізуємо деякі трактування поняття «кар'єра», представлені в педагогічних дослідженнях. Так, І. Ладанов визначає кар'єру не тільки як просування посадовими сходинками, але і як процес реалізації людиною себе, своїх можливостей в умовах професійної діяльності [1, с. 22]. А. Маркова пропонує таке визначення – професійне просування, зростання, сходження до професіоналізму, процес професіоналізації (від вибору професії до оволодіння нею, потім зміцнення професійних позицій) [1, с. 21]. Позитивним результатом такого розуміння кар'єри є високий професіоналізм людини, досягнення визнаного професійного статусу. Слід додати, що життя людини поза робочим місцем є складовою кар'єри. Як зазначає М. Пряжніков: «це не тільки успішність у цій професійній діяльності людини, але й успішність усього її життя» [1, с. 22].

У працях багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників (О. Бодальов, О. Кібанов, О. Молл, Д. Холл, Е. Шейн і ін.) професійна кар'єра вважається одним з показників розвитку професійного життя людини, тобто досягнення нею бажаного статусу й відповідного йому рівня та якості життя [1]. Отже, успішно побудована кар'єра дозволяє людині домогтися визнання своєї неповторності, значущості для інших людей, для суспільства.

Наголосимо, що професійну кар'єру в сучасному розумінні визначають як форму реалізації професійного потенціалу, планування професійної кар'єри розглядають як динамічну характеристику процесу, який приводить людину до успіху у своїй професійній сфері. Професійну кар'єру розглядають як послідовність професійних ролей, статусів і видів діяльності в житті людини, її просування ступенями (щаблями) виробничої, соціальної, адміністративної чи іншої ієрархії.

Дослідниця Ю. Котенева, підсумовуючи наукові підходи щодо сутності поняття кар'єра, репрезентовані різними науковцями, розглядає кар'єру як

міждисциплінарний феномен та зазначає, що кар'єра неможлива без внутрішнього саморозвитку, самоконтролю, самоактуалізації, реалізації особистісного потенціалу, рефлексії, прагнення особистості до успіху, що дозволяє розглядати кар'єру як явище, що має педагогічний аспект [1, с. 23].

Успішність кар'єри багато в чому залежить від того, наскільки правильно зроблено професійний вибір, наскільки вдалим було професійне самовизначення. Видатний педагог-гуманіст В. Сухомлинський у своїй праці «Сто порад вчителю» писав: «...Педагогічна професія – особлива, специфічна, її не можна порівнювати з іншими професіями. Адже вчитель має справу із найдорожчим, що є в житті, – з людиною. І саме від мудрості, майстерності, мистецтва вчителя залежить її здоров'я, розум, характер тощо...» [3, с. 420]. Яскравим прикладом вдалого професійного вибору та самовизначення є життєвий шлях і наукова діяльність академіка Семена Гончаренко – знаного вченого-педагога, доктора педагогічних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України.

Професійне зростання Семена Устимовича відбувалося від учителя сільської школи до академіка Академії педагогічних наук України. Після війни він закінчив фізико-математичний факультет Кіровоградського державного педагогічного інституту та працював вчителем фізики і математики у Тишківській середній школі на Кіровоградщині. Закінчивши аспірантуру, як перспективний фахівець був запрошений на роботу в НДІ педагогіки спочатку молодшим, а потім старшим науковим співробітником сектора фізики, де успішно захистив кандидатську дисертацію.

Працюючи 27 років заступником директора з наукової роботи НДІ педагогіки Семен Устимович активно займався науковою роботою. У цей час він захищає докторську дисертацію, а через 2 роки отримує наукове звання професора. Семен Устимович ніколи не переставав набувати нових знань, цікавитися результатами наукових праць вітчизняних і зарубіжних фахівців. Це був далекоглядний учений з новими думками, генератор ідей, здатний критично аналізувати і синтезувати результати досліджень.

Семен Гончаренко сформував потужну наукову школу: офіційно під його керівництвом виконано й успішно захищено вісімдесят шість докторських і кандидатських дисертаційних досліджень. Не злічити також тих, кому неодноразово допомагав порадою, кого консультував, підтримував, стимулював до пошуку. Організаторські та дидактичні вміння допомагали видатному вченому підбирати творчу молодь і навчати її мистецтва дослідження, створювати творчу, ділову, доброзичливу атмосферу, заохочувати до самостійності мислення та вияву ініціативи, керувати самостійною пізнавальною діяльністю молодих науковців, сприяти розвитку пізнавальної активності та інтересів, інтелектуальних потенційних можливостей.

Академіку С. Гончаренку – лідеру і керівнику наукової школи – були притаманні такі якості вченого і людини як природна обдарованість, любов до науки і відданість їй, безмежна працездатність і цілеспрямованість, здатність передбачати, вміння розпізнавати нове, висока вимогливість до себе і учнів. Також він володів умінням підтримати ініціативу і спрямовувати роботу, серед учених користувався високим авторитетом.

Варто підкреслити найбільш значимі риси особистісного портрету Семена Гончаренка, а саме: компетентність, цілковиту відповідальність, почуття нового, ініціативність, цілеспрямованість, комунікабельність, вимогливість, ентузіазм і працездатність. Вчений володів здатністю об'єднувати навколо себе однодумців, мав широкий науковий світогляд, енциклопедичні знання. Семен Устимович вмів поєднувати твердість і гнучкість, мрійливість і реалізм, дружелюбність і уміння «тримати дистанцію», нарешті, серйозність і почуття гумору.

С. Гончаренко залишив великий науковий спадок, визнаний ученими в Україні та світі, своїх учнів та послідовників. Науковий доробок ученого, створений за 55 років наукової діяльності, налічує понад 500 друкованих праць. Зокрема, він обґрунтував дидактичну систему формування природничо-наукової картини світу в школярів, опублікував чотиритомну методичку навчання фізики в середній школі, створив перше покоління національних

підручників із фізики для 9–11 класів загальноосвітньої школи та шкіл із поглибленим вивченням цього предмета. Цінними є його дослідження з проблеми змісту й методів розв’язування фізичних задач різного типу. Він створив посібник із розв’язування задач з фізики, що перевидавався 8 разів в Україні та 5 – у Польщі [2]. Крім того, його підручники з фізики для різних типів шкіл було перекладено російською, литовською, польською, румунською, угорською мовами, а науково-популярні твори перевидано в Болгарії й Угорщині.

Діяльність академіка С. Гончаренка достатньо високо оцінена – за вагомий внесок в розвиток української педагогічної науки він нагороджений «Знаком Пошани», Почесною грамотою Президії Верховної Ради України, почесними грамотами Міністерства освіти УРСР, Президії Верховної Ради УРСР, АПН України, почесними знаками «Відмінник освіти СРСР» та багатьма медалями і преміями за наукову діяльність. Однак найбільшою нагородою за свою працю Семен Устимович вважав повагу і любов своїх учнів.

Висновки. Отже, підсумовуючи, зазначимо, що творча особистість С. Гончаренка, постійний пошук оптимальних оригінальних рішень поставлених завдань, здатність бачити проблему, виявляти суперечності, творча фантазія та розвинена уява, прагнення досягти ефективного результату за конкретних умов праці, високий рівень педагогічної та управлінської майстерності; усі ці яскраво виражені особистісні якості і здібності видатного вченого-дослідника сприяли його успішній професійній діяльності та забезпечили йому гідне становище у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Котенєва Ю. Формування уявлень про професійну кар’єру у студентів педагогічного коледжу в процесі фахової підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Котенєва Юлія Миколаївна. – Старобільськ, 2016. – 300 с.
2. Семен Устимович Гончаренко: бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [упоряд.: Стельмах Н. А., Айвазова Л. М.; наук. ред. Заліток Л. М.; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О.]. – К.: Нілан-ЛТД, 2013. – 195, [4] с. – (Сер. «Академіки НАПН України»; вип. 21). – На пошану пам’яті Семена Устимовича Гончаренка.
3. Сухомлинський В. О. Сто порад вчителю: Вибр. тв. у 5-ти томах / В.О.Сухомлинський – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 2. – 670 с.